

Despre Seminarul Matematic din Iași (SMI)

Résumé: En évoquant des moments de sa riche existence de chercheur au Séminaire Mathématique "Al. Myller", l'auteur - le professeur Gheorghe Gheorghiev, docteur en mathématiques, docent de l'Université "Al. I. Cuza" de Iași - donne implicitement une description de cette unité complexe: bibliothèque spécialisée, servant et étant servie à la fois par un groupe de chercheurs. L'essai témoigne d'une réalité qui, parfois, se cache à nos esprits: dans une atmosphère académique saine, il n'y a pas de vraies limites entre les gens des bibliothèques, fussent-ils bibliothécaires ou bénéficiaires.*

(bibliotecă specializată; bibliotecă enciclopedică; bibliotecă de matematică; schimb de publicații; Seminarul Matematic; Myller, Al. ; SMI)

1. Preambul

Solicitat fiind să scriu articolul anunțat, am înțeles să prezint note și amintiri despre instituția SMI deservită de biblioteca matematică din Universitate - Alma Mater ieșeană a tuturor institutelor de învățământ superior de astăzi. Aș dori să mă pronunț totodată relativ la "Cum e mai bine: bibliotecă strict specializată sau bibliotecă enciclopedică?". Răspunsul meu este: pentru cea enciclopedică, deoarece situația instituției SMI de ieri și de astăzi este interdisciplinară. Întrucât instituția SMI are tendința de a deveni intermediară, interdisciplinară, post-universitară, ar trebui, cred, ca facultatea de care ține să devină un Colegiu de tip britanic, cu tendința de a putea elabora teorii matematice în toate domeniile științei și culturii. Mi-am adus aminte cu această ocazie de savantul Gr. T. Popa, patronul Universității de medicină, care, stabilindu-se la Iași, a simțit nevoia de a înființa **Însemnările ieșene** cu scopul mai larg de a reuni pe toți gânditorii capitalei Moldovei.

Povestea ce urmează se referă îndeosebi la primele patru decenii de existență a instituției SMI, pe când profesorul Al. Myller și asistenții săi rezolvau toate problemele și nevoile ei, afară doar de curățenie, pe care o făcea Moș Ghiță - pedelul.

Îmi permit să dedic aceste rânduri memoriei colegilor mei, asistenți pe atunci: Dimitrie Mangeron (1930-40), Ilie Popa

(1931-40), Mendel Haimovici (1932-40), și iată de ce: în perioada deflației din anii '30, pe când veniturile SMI nu acopereau nevoile ei, l-au îndemnat și ajutat pe Al. Myller să elaboreze manualul de **Geometrie analitică pentru clasa a VIII-a de liceu**, să îl tipărească, pe baza donațiilor membrilor SMI, astfel ca toate veniturile aduse de carte (în două ediții) să acopere, măcar în parte, cheltuielile pentru cărți și reviste noi. Aș mai adăuga că această carte nu cred că a fost întrecută, ca valoare didactică, nu numai la noi în țară.

2. În anul 1910, Alexandru Myller vine la Iași ca profesor titular de Geometrie analitică, pe postul ocupat pînă atunci de Constantin Climescu (1871-1909), de altfel, tocmai la recomandarea acestuia. La plecarea din București, Al. Myller a fost în audiență la ministrul școlilor, Spiru Haret, obținînd aprobarea de a înființa la Iași o bibliotecă de matematică. Ministrul i-a acordat, în acest scop, un fond substanțial în lei aur pentru comenzi de cărți și de reviste în străinătate. La Iași, profesorul Climescu, fost rector vreme îndelungată, îi donează biblioteca personală de specialitate ce cuprindea și manuscrise de matematică românești împreună cu dulapul încrustat artistic ce se păstrează și astăzi ca relicvă. A mai obținut de la Biblioteca Centrală cărți și reviste de specialitate (în parte din dublete). În anii următori, rectorul Constantin Stere i-a acordat noi fonduri pentru înzestrare, iar facultatea de științe îi acordă instituției SMI statut de laborator

cu posibilitatea de a folosi atelierul de fizică-chimie pentru confecționare de modele matematice ca și pentru dulapuri.

În primii ani Al. Myller făcea și treabă de bibliotecar și se păstrează și astăzi fișele de cărți scrise de el. Împreună cu colegul și prietenul său, Victor Vâlcovici, de la **Mecanica rațională**, a inițiat cursuri libere din domenii noi ca: **Geometria algebrică**, **Teoria relativității** etc. Pentru bibliotecă, Al. Myller se abonează la opera completă Leonard Euler care a început să apară în Elveția, în 1912 și al cărei ultim volum a sosit în 1946.

Au urmat apoi comenzi de colecții ale celor mai vechi și importante reviste din Franța și Germania printre care: **Jahrbuch**, revistă ce cuprindea recenziile tuturor articolelor de matematică apărute în decursul vremii.

În timpul războiului din 1916-18, Al. Myller a fost mobilizat. Primul său elev, Octav Mayer, fiind pe front ca artilerist, a avut drept carte de căpăți tratatul de analiză, în 3 volume al lui Camil Jordan. În 1919, O. Mayer este numit asistentul profesorului Al. Myller, iar în 1920 este primul doctor în matematică al Universității și în același timp și din țară. Postul de asistent a fost ocupat ulterior de Silvia Creangă, care, îndrumată de Al. Myller, devine, în 1925, prima femeie doctor în științe din România.

Aș menționa aici că D^{na} Prof. Tudora Luchian, publicându-și **Tratatul de algebră abstractă**, scrie: "Dedic această carte memoriei profesorilor mei: Silvia Creangă, Octav Mayer și Grigore Moisil a căror lumină m-a îndrumat". I. Popa, M. Haimovici și cu mine, la înmormântarea profesorului O. Mayer, am exprimat același gând: "Oare ce va spune Mayer - criteriu, pentru noi, atât științific cât și etic!".

Grigore Moisil a funcționat la Iași între anii 1932-42 și a predat Algebra și Analiza matematică. El s-a încadrat ca membru activ în instituția SMI, a ținut conferințe în domenii noi ca **Logica matematică** și ceea ce se va numi ulterior

Cibernetică. A rămas fidel SMI-lui venind regulat cu conferințe scilicet de matematică și de filosofia ei.

Un alt fiu recunoscător al SMI-lui a fost Gheorghe Vrânceanu. Fost preparator, devenit conferențiar de **Algebră** (1926-29), a ținut cursuri, libere pe atunci, de **Spații neolonome** și de **calcul Ricci și Levi Civita** și a venit apoi, periodic, în tot cursul vieții, să-și expună noile descoperiri din **Geometria diferențială**.

La sfârșitul anilor '30, SMI a trezit interes fizicienilor Cișman, A. Potop și mai cu seamă lui Șerban Țițeica. Acesta din urma nu numai că cerceta biblioteca, dar ducea și discuții pe teme de interferența fizicii cu matematica. Relațiile cu fizicienii teoreticieni au fost reluate odată cu venirea lui Teofil Vescan, iar mai târziu și cu elevii acestuia. Aceste interferențe de interes s-au reflectat în procurarea de cărți și de periodice pentru aplicații ale matematicii în fizica teoretică și în alte științe.

În anii 1925-30 s-a structurat organizarea SMI: un director (Al. Myller, șeful secției de Matematică a facultății de Științe) ce era ajutat de trei asistenți care, pe lângă obligațiile lor didactice, asigurau toate nevoile legate de bibliotecă, sala de lectură a studenților, sala profesorilor dotată cu modele etc. Unul din asistenți răspundea de partea financiară - comenzi de cărți și reviste, în valută, prin Banca Moldovei, plata furnizorilor locali etc. Altul, cu scris caligrafic, se ocupa de nevoile bibliotecii (fișe, cataloage, asigurarea legăturii la particulari etc.). Munca acestuia s-a ușurat prin achiziționarea, prin 1935, a unei mașini de scris, marca Erika. Cel de-al treilea avea în grijă sala de lectură a studenților înzestrată cu manuale uzuale și reviste din dublete, sala cadrelor didactice în care se organizau și referate, cursuri libere, discuții etc. precum și confecționarea de modele matematice concepute, de regulă, de Al. Myller.

Aș aminti puțin despre sala de lectură a studenților, care funcționa pe bază de răspundere colegială sub

cu posibilitatea de a folosi atelierul de fizică-chimie pentru confecționare de modele matematice ca și pentru dulapuri.

În primii ani Al. Myller făcea și treabă de bibliotecar și se păstrează și astăzi fișele de cărți scrise de el. Împreună cu colegul și prietenul său, Victor Vâlcovici, de la **Mecanica rațională**, a inițiat cursuri libere din domenii noi ca: **Geometria algebrică**, **Teoria relativității** etc. Pentru bibliotecă, Al. Myller se abonează la opera completă Leonard Euler care a început să apară în Elveția, în 1912 și al cărei ultim volum a sosit în 1946.

Au urmat apoi comenzi de colecții ale celor mai vechi și importante reviste din Franța și Germania printre care: **Jahrbuch**, revistă ce cuprindea recenziile tuturor articolelor de matematică apărute în decursul vremii.

În timpul războiului din 1916-18, Al. Myller a fost mobilizat. Primul său elev, Octav Mayer, fiind pe front ca artilerist, a avut drept carte de căpăți tratatul de analiză, în 3 volume al lui Camil Jordan. În 1919, O. Mayer este numit asistentul profesorului Al. Myller, iar în 1920 este primul doctor în matematică al Universității și în același timp și din țară. Postul de asistent a fost ocupat ulterior de Silvia Creangă, care, îndrumată de Al. Myller, devine, în 1925, prima femeie doctor în științe din România.

Aș menționa aici că D^{na} Prof. Tudora Luchian, publicându-și **Tratatul de algebră abstractă**, scrie: "Dedic această carte memoriei profesorilor mei: Silvia Creangă, Octav Mayer și Grigore Moisil a căror lumină m-a îndrumat". I. Popa, M. Haimovici și cu mine, la înmormântarea profesorului O. Mayer, am exprimat același gând: "Oare ce va spune Mayer - criteriu, pentru noi, atât științific cât și etic!".

Grigore Moisil a funcționat la Iași între anii 1932-42 și a predat Algebra și Analiza matematică. El s-a încadrat ca membru activ în instituția SMI, a ținut conferințe în domenii noi ca **Logica matematică** și ceea ce se va numi ulterior

Cibernetică. A rămas fidel SMI-lui venind regulat cu conferințe scilicet de matematică și de filosofia ei.

Un alt fiu recunoscător al SMI-lui a fost Gheorghe Vrânceanu. Fost preparator, devenit conferențiar de **Algebră** (1926-29), a ținut cursuri, libere pe atunci, de **Spații neolonome** și de **calcul Ricci și Levi Civita** și a venit apoi, periodic, în tot cursul vieții, să-și expună noile descoperiri din **Geometria diferențială**.

La sfârșitul anilor '30, SMI a trezit interes fizicienilor Cișman, A. Potop și mai cu seamă lui Șerban Țițeica. Acesta din urma nu numai că cerceta biblioteca, dar ducea și discuții pe teme de interferența fizicii cu matematica. Relațiile cu fizicienii teoreticieni au fost reluate odată cu venirea lui Teofil Vescan, iar mai târziu și cu elevii acestuia. Aceste interferențe de interes s-au reflectat în procurarea de cărți și de periodice pentru aplicații ale matematicii în fizica teoretică și în alte științe.

În anii 1925-30 s-a structurat organizarea SMI: un director (Al. Myller, șeful secției de Matematică a facultății de Științe) ce era ajutat de trei asistenți care, pe lângă obligațiile lor didactice, asigurau toate nevoile legate de bibliotecă, sala de lectură a studenților, sala profesorilor dotată cu modele etc. Unul din asistenți răspundea de partea financiară - comenzi de cărți și reviste, în valută, prin Banca Moldovei, plata furnizorilor locali etc. Altul, cu scris caligrafic, se ocupa de nevoile bibliotecii (fișe, cataloage, asigurarea legăturii la particulari etc.). Munca acestuia s-a ușurat prin achiziționarea, prin 1935, a unei mașini de scris, marca Erika. Cel de-al treilea avea în grijă sala de lectură a studenților înzestrată cu manuale uzuale și reviste din dublete, sala cadrelor didactice în care se organizau și referate, cursuri libere, discuții etc. precum și confecționarea de modele matematice concepute, de regulă, de Al. Myller.

Aș aminti puțin despre sala de lectură a studenților, care funcționa pe bază de răspundere colegială sub

îndrumarea starostelui - student din ultimul an (pe vremea mea, era Benone Constantinescu, viitor director la liceul Internat). La sfârșitul primului semestru, unii dintre studenții sîrguincioși din anul I, căpătau cheia tip, triumfiulară, de la intrare, ce le era înmînată de către Al. Myller. Această cheie, arătată portarului de la universitate, îi asigura posesorului ei intrarea în sala de lectură la orice oră. Un amănunt : sala de lectură a studenților a fost pe atunci singura încăpere dotată cu lumină electrică de la uzina orașului; restul încăperilor erau legate de uzina electrică a universității, care își înceta activitatea pe la orele 21.

Studenții recomandați de profesori sau conferențieri căpătau dreptul de a împrumuta cel mult trei cărți de la biblioteca SMI. Oricine împrumuta cărți de la această bibliotecă avea obligația ca la plecarea din localitate pe mai multă vreme să le restituie, fără excepții. Reviziile bibliotecii SMI se efectuau de trei ori pe an încheindu-se cu această ocazie cite un proces verbal semnat de asistenți și de Director. După cite știu, datorită acestei stricteți, de la înființarea SMI și pînă în anul 1950 nu s-a semnalat dispariția vreunui volum, deși biblioteca a fost evacuată de două ori: prima dată cînd s-a ocupat Basarabia și a doua oară, în primăvara anului 1944, odată cu refugiul Universității, în județul Alba.

Cînd Al. Myller s-a îmbolnăvit a predat grija pentru SMI profesorul Ilie Popa, care tipărește primul catalog selectiv al bibliotecii SMI. Din cauza lipsei de valută el încearcă, după război, să obțină gratuitatea primirii revistei *Comptes Rendus de l'Académie des Sciences de Paris* ca și a altor reviste străine.

La începutul anilor '60, Ilie Popa, ocupînd posturi de conducere, predă direcția SMI-lui profesorului Adolf Haimovici, care atacă viguros problema înzestrării bibliotecii prin schimburi și gratuități, folosind în acest sens recenziile din *Analele ieșene de matematică*, A. Haimovici inițiază publicarea de preprinturi în *Buletinul SMI*, ce a început

să apară în anii '80. Preocupările sale fiind pluridisciplinare, aceasta s-a reflectat și în extinderea domeniilor revistelor și cărților din ultima vreme procurate în biblioteca SMI.

În cadrul instituției SMI, la îndemnul lui Al. Myller, pe baza manuscriselor și cărților vechi de matematică românești, s-au făcut cercetări istorice de matematică.

Știut fiind rolul istoriei științei în dezvoltarea disciplinelor ei, Al. Myller a publicat zeci de articole legate de istoria matematicii, dintre care un număr însemnat este legat de istoria științei din România. De exemplu el descoperă că primul articol original de matematică publicat în străinătate aparține lui Dimitrie Asachi, tînăr absolvent al Academiei Mihăilene (1841), care s-a ocupat de curbura lui Emanoil Bacaloglu (1859) - ce are aplicații și în fizică - și de formula lui Botezu de Iassy (1872). Curbura lui Bacaloglu a fost apoi cercetată asiduu de Florica Cîmpan, care a fost și fiziciană, iar formula lui N. Botezu a fost comentată și actualizată de I. Popa. Acesta din urmă publică un amplu memoriu în care sintetizează Istoria matematicii în România pînă în 1960, în care comentează aprofundat prima Aritmetică din România, publicată la Iași (1793) de către episcopul Amfilohie Hotiniul, stabilind și sursele ei italiene din a doua jumătate a secolului. Ilie Popa mai cercetează nivelul predării matematicii la Academia greacă din Iași (sec. XVIII-XIX). Acest subiect cercetat și aprofundat apoi de Florica Cîmpan, a avut răsunet în Grecia, fapt pentru care matematiciana ieșeană a fost invitată la Atena, în vederea unei colaborări.

După cel de-al doilea război, M. Haimovici a inițiat, la nivel național, studii și cercetări în elasticitate care au pus bazele unei școli în acest domeniu.

D. Mangeron, devenind profesor la Institutul Politehnic "Gh. Asachi", a întemeiat un nou Seminar Matematic, după modelul instituției SMI din cadrul Universității și a înființat *Buletinul*